

Jászay Antal

A TÁRSADALMI DÖNTÉSEK ÉS A TUDÁS FÁJA

Babarczy Eszter fordítása

Nem a szavazás az egyetlen módszer arra, hogy kollektív döntések születessenek – sőt nem is ez a legmagátólértetődőbb, legnormálisabb vagy „legtermészetesebb” módszer. Az antik világban a megszokott eljárás az volt, hogy a szónoklatok után egyhangú döntést hoztak, s számos törzsi társadalomban, valamint korunk számtalan bizottságában, zsűrijében és döntéshozó területében még mindig e normát igyekeznek követni, ha nem is mindig teljes sikerrel. A korai római jog megállapítja (igaz, csak a vízjogokra vonatkozóan), hogy „*quos omnes tangit ab omnibus approbetur*”; a Justinianus-féle törvénykönyv ezt az alapelvet terjeszti, s a középkori egyházi igazgatásban is széles körben használták. II. Frigyes császár is hivatkozott rá, ahogy I. Edward is a parlament összehívásakor, a XIV. és a XV. században pedig több ízben s Angliától Magyarorszáig több helyütt is újra megfogalmazták a tudós tekintélyek, többek közt Occam. Hogy a többség akarta döntés az egyet nem értő kisebbséget is kötelezi, olyan újítás volt, amely az egyházi intézményeken keresztül szinte észrevétlenül lopakodott be a joggyakorlatba. Első ízben talán a XIII. századi kolduló rendek szabályzatában kapott jelentős szerepet, s később a zsinati mozgalom is e módszerhez folyamodott, ha már minden más csődöt mondott. Azután az egyházi igazgatástól átvette a világi igazgatás is. Talán nem tűnik frivolitásnak, ha megjegyezzük, hogy a kolduló barátok között alapvetően egyenlőség uralkodik, az egyházi kormányzat pedig elvben szigorúan erőszakmentes – e két mozzanat valamelyes magyarázatot ad arra, hogy miért éppen itt született meg a többség uralmának alapelve.

Egy anyagi tekintetben erősebb csoport mindig el tudja fogadtatni a gyengébb féllel a döntéseit, mindig rákényszerítheti az engedelmességre. Mivel az erőszak alkalmazása költséges dolog, s költséges a vele szemben tanúsított ellenállás is, mindkét fél jobban jár, ha a gyengébb beadja a derekát, még mielőtt erőszakot alkalmaznának ellene. Csakhogy a gyengébb fél még jobban járna, ha sem engednie nem kellene, sem szembeszegülnie az erőszakkal. Hajlik tehát rá, hogy eltökéltségének hangoztatásával elriassa a másik felet az erőszak alkalmazásától, s teljességgel kibújjon az olyan kollektív döntések alól, amelyek nem felelnek meg neki. Úgy érheti ezt el, ha az erősebb féllel elhitheti, hogy az erőszakos legyűrésével járó költségek túlságosan magasak lennének, s meghaladnák a kollektív döntéstől várt hasznot. E folyamatot segítheti, de akadályozhatja is (*a priori* ezt nem lehet eldönteni), ha egyik fél sem tudja, még hozzávetőlegesen sem, melyikük az erősebb. Mindenesetre nyilvánvalóan bőséges tér nyílik a különféle előzetes elkötelezettségstratégiák, hírnévkeltő technikák, blöffök, ellenblöffök és blöffel való vádaskodások számára. Még ha mindenki helyesen kalkulál is, az erőszakot esetleg mégsem kerülhetik el, noha számos történelmi bizonyíték szól amellett, hogy gyakran el lehet kerülni. Így aztán – ha az efféle helyzetek gyakran ismétlődnek, a csoport tagjai esetleg megállapodást kötnek egymással, és eljutnak a

kooperatív megoldásig hallgatólagosan vagy nyíltan minden érdekelt fél jó előre megegyezik abban, hogy az erősebbnek tűnő fél javaslatait majd mindkét fél elfogadja. Mint ahogy az a sakban történik, amikor egy befejezetlen játszma elemzése nyomán az egyik játékos visszalép, anélkül hogy végigjátszaná a játszmát, a kollektív döntési problémával szembesülő felek is felbecsülhetik a két oldal erejét, s további erőfeszítések helyett kijelenthetik, hogy a kérést megoldottnak tekintik az erősebb fél javára.

Egyet nem értés esetén ez volna a „természetes” megoldás. Pontosabban, ez lenne az elsődrendű „természetes” megoldás, amelyet aztán egy másodrendű megállapodás – az erőszakmentesség szabállyá emelése – egészít ki. Ez utóbbi szinten „természetesen” alakul ki. (Nem rugaszkodunk el teljesen a valóságtól, ha feltételezzük, hogy ez történik egyhangú döntés esetén a jól működő bizottságokban, ahol bizonyos előzetes vita után, amely arra szolgál, hogy megmutassa a szemben álló nézetek mögött álló erőket, a kérdést szavazás nélkül oldják meg. Akik a gyengébbnek tűnő oldalon találják magukat, nem is mindig kívánják céltalanul kimutatni ellenzésüket.) A kollektív döntések kimenetelét meghatározó erőt az efféle megoldás során egykor a föld-birtok képviselte – tehát a fegyveres férfiak –, manapság pedig a gazdasági befolyás, és emellett talán még a tömegeket befolyásoló eszközök birtoklása; jórészt ezek határozhatják meg, milyen „általános értékeket” kell követnie s – a megfelelő törvények és igazgatási stratégiák révén – fenntartania a közösségnek

Óriási lépést jelent ehhez képest, ha már nem a szemben álló természetes *erőket és érdekeket* becsüljük fel, hanem a *szavazatokat* számláljuk meg. Azzal szemben, amit én „természetes” megoldásként jellemeztem – akár kibővül ez az erőszakmentességre vonatkozó megállapodással, akár nem –, e megoldás „mesterséges” megoldás. A döntési probléma természetes elemei közül csak kettőt vesz figyelembe: a választási lehetőségeket és az egyes lehetőségek mellett szóló szavazatok számát. Mihelyst elfogadjuk azt az alapelvet, hogy a szavazatokat egyszerűen össze kell adni, tekintet nélkül arra, kinek a szavazatai, s tekintet nélkül arra, milyen preferenciák vagy érdekek állnak az egyes szavazatok mögött, azzal egyszersmind a demokrácia mellett szavaztunk. A kisebbségi uralom lehetetlenné válik, hiszen egy választóközletben több kisebbség is létrejöhet, s így egyetlen kisebbség sem lehetne döntő. Csak a többségi uralom lehetséges, ezen belül választhatunk a minősített és az egyszerű többség között. Csakhogy minél kisebb a többség, azaz minél nagyobb a kisebbség egy bizonyos esetben, annál több hasznot húzhat a többség a kollektív döntésből, és annál nagyobb költségeket róhat a kisebbségre. Nyilvánvalóan ez a helyzet az 0 összegű redisztribúciós döntések esetén: a vesztes kisebbség maximalizálásával a győztes többség maximalizálhatja redisztribúciós nyereségét. Ugyanez áll az olyan pozitív összegű döntésekre, amelyeknek vannak redisztributív elemei.

Így aztán a minősített többséget előíró kollektív döntési szabály felemésztí önmagát. Egy minősített többségen belül mindig van egy olyan csoport, amelynek nyilvánvalóan érdekében áll, hogy csökkentse a győztes többséget, és növelje a vesztes kisebbséget. Az ebből eredő potenciális nyereséget érdemes a szabály megváltoztatásába fektetni, feltéve, hogy azután is marad még valamelyes nyereség. Bármely – *de jure* vagy *de facto* – önreferenciális döntési szabály felhasználható önmaga megváltoztatására. Ha a szabály azt mondja ki, hogy két szavazattal meggátolható a szabály megváltoztatása, akkor csak az egyik szavazót kell kárpótolni azért a veszteségért, amelyet a szabályváltozás következtében elszenvedne. Csakhogy a változás két szavazó kifosztását is lehetővé teszi, így elég nyereség áll rendelkezésre ahhoz, hogy egyikük teljes kártalanítást kapjon.

Ami áll egy kétfős kisebbség blokkolásáról, az bármely nagyobb szám esetében is igaz; a marginális blokkoló szavazót mindig bőven kártalanítani lehet az extramarginális szavazókra hátrított veszteségből. Az egyensúly – azaz az olyan döntési szabály, amelyet már nem lehet előnyösen megváltoztatni – akkor jön létre, amikor a nyertes többség potenciális nyeresége maximális, azaz az egyszerű többség szabálya esetén. Alighanem ez az oka annak, hogy a demokrácia történeti fejlődése e végső állapot felé haladt, s ezért tekintik az egyszerű többség szabályát „demokratikusabbnak”, mint bármely más szabályt, amely ennél nagyobb többséget követel vagy kisebb blokkoló kisebbséget enged meg.

Ha minden szavazatot egy és csak egy szavazatként veszünk számításba (ez Arrow anonimitásaxiómájának felel meg), az a társadalmi döntés közismert paradoxonjához vezet, vagyis azzal jár, hogy az ezt (és néhány más minimális demokratikus követelményt) előíró társadalmi döntési szabály nem tud minden lehetséges társadalmi helyzetet – „holisztikus végcél” – koherens, nem önellentmondásos módon rendezni. Racionális, önellentmondástól mentes rendezés akkor jönne létre, ha az egyes szavazatokat, azaz a lehetőségek iránt kifejezett preferenciákat súlyoznák az egyes szavazó preferenciájának vagy érdekének intenzitásával. Az egy ember – egy szavazat elve azonban elrejtja a preferencia intenzitását. Így végeredményben csak a preferenciák sorrendjét tudja kifejezni, abszolút értéküket elnyomja: nem derül ki, „mennyivel jobban” akarja a szavazó azt az eredményt, amelyre szavazatát adja.

Az ironia a dologban az, hogy ezt az elfojtást a szabály erényének tekintik. A társadalmi döntés paradoxonának „természetes” megoldását a demokrácia elmélete kategorikusan elutasítja, arra hivatkozva, hogy amennyiben egyes szavazatoknak nagyobb befolyást biztosítunk, mint másoknak, azzal megsértünk egy fontos morális alapelvet, az egyenlőséget. (Meg kell jegyeznünk, hogy amit valóban sért, az csak az egyenlőségnek egy lehetséges változata. Más, nem kevésbé hihető egyenlőségaxiómákat is megfogalmazhatunk, amelyek – éppen ellenkezőleg – megkövetelnék, hogy egyes emberek több szavazatot kapjanak, mint mások, a személy vagy az eldöntendő kérdés természetétől vagy mindkettőtől függően.)

Mindez ahhoz vezet, hogy a közösség különböző egyedeinek szavazat formájában kifejezett ordinális preferenciáit egyetlen döntésben összegzik. Ezt aztán a társadalom döntésének tekintik. Csakhogy az e folyamatban szerepet játszó összegzés éppolyan gyanús, mint az, ahogyan a konzekvencialista benthami hagyomány a közjót levezeti az egyéni javakból. A benthami hagyomány lényege, hogy a különféle egyéni hasznosságok összegzésével eljuthatunk a „*totális hasznosság*hoz”, „*a társadalom jóléti függvényének megoldásához*”. A személyek közti hasznosságösszegzés és a szavazatösszegzés ugyanabban a betegségben szenved. Mindkettő képtelen matematikai műveleteket óhajt elvégezni, egy holisztikus végeredményt igazolandó. Az igazolás azon az állítólagos tényen alapszik, hogy az eredmény voltaképpen egyedi komponensek összege. Az utóbbiakat pedig empirikusan, interszjektívén is ellenőrizhetjük – „*valódiak*”, s valódi az összegük is.

A demokráciák és az utilitáriusok azt esetleg elismerik, hogy heterogén minőségeket – mondjuk szilvákat és diókat – nem lehet összeadni vagy levonni egymásból. Mégis védelmükbe veszik a szavazást – illetve a közjó és a közérdek meghatározását szolgáló konzekvencialista okoskodást –, mondván, hogy ami egy szinten heterogén, az a következő, magasabb szinten már homogén. Eme magasabb szinten ennyi és ennyi szilva, illetve ennyi és ennyi dió együttesen ennyi és ennyi gyümölcsöt tesz ki, ame-

lyeket így meg lehet számolni, össze lehet adni és ki lehet vonni egymásból, s ugyanez a helyzet a különböző egyének preferenciáival és érdekeivel is. *Mint ember* minden ember homogén, tehát preferenciáik, céljaik és értékeik is azok, tekintet nélkül arra, hogy az egyenlők között ki mit képvisel. A demokratikus etika lényegéhez tartozik, hogy nem ismer el szubjektív vagy objektív különbségeket az emberek között. A demokraták szerint az az állítás, hogy a különféle emberek preferenciái összemérhetők egymással, „analitikus” igazság: egyenlő értékükből ered, s szükségszerűen következik a demokrácia definíciójából. Így hát a helyes definíció a következő volna: a demokrácia olyan kollektív döntési eljárás, amely minden egyes résztvevőnek azonos befolyást biztosít a végeredmény meghatározására.

Ez természetesen cáfolhatatlan védekezés, mivel egy kvázi-tautológián alapszik. A szavazatokat azért lehet összegezni, mert homogének, hiszen egyenlők, mivel a szavazók is egyenlők. Az értékholizmus vádja, vagy a súlyosabb vád, amely azt nehezményezi, hogy egy egészet csempésznek be, azon ártatlan ürüggyel, hogy az egész valójában csak részeinek összege, végeredményben azt sugallja, hogy a demokráciát nem tekinthetjük megfelelő normatív politikai elméletnek. Arrow paradoxonja mögött morális, de még pragmatikus szempontból is alapvetőbb hibák bújnak meg.

E végkövetkeztetés – amennyiben jogos – nem jelenti azt, hogy valami más elmélet jobb volna. A dolog természetéből következően a többi elmélet mellett hozott érvek sem lehetnek meggyőzők. Minden olyan normatív politikai elmélettel szemben, amely igazolni kívánja a kollektív döntések valamely procedurális – és legkevésbé sem szubsztantív – szabályát, megfogalmazhatunk hasonló erejű ellenvetéseket. Ha választunk közülük, eredendően és menthetetlenül a relativizmust választjuk.

Végkövetkeztetésem a világért sem akar elriasztani senkit attól, hogy alternatív társadalmi rendszerekről elmélkedjék. Éppen ellenkezőleg – hangnemében legalábbis –, reményteli végkövetkeztetés. Annak az álláspontnak az erényeire mutat rá, amelyet másutt „szigorúan liberális” minimalista álláspontnak neveztem. Nyilvánvalóan baj van magával a társadalmi döntéssel. Akárhogyan jön is létre, „demokratikusan” vagy másképp, joggal feltételezhetjük, hogy egyeseknek kárt okoz. Azt a homályos erkölcsi elképzelést, hogy az egyes embereknek okozott kár mégis lehet jó, azaz lehet „összeségében” jót cselekedni, csak erősítgetni tudjuk, bebizonyítani lehetetlen. A politika-elmélet valódi normatív feladata az, hogy körülhatárolja a társadalmi döntések azon osztályát, amelyeket – ha *módszerük* nem is – szubsztantív *tartalmuk* (ha van egyáltalán ilyen) mégis igazolhat.

Mivel a nem egyhangú társadalmi döntés *eo ipso* „domináns” döntéseket kényszerít rá a közösség valamely részére, a probléma aligha procedurális – *hogyan* kényszerítsük ki ezeket a döntéseket? –, hanem inkább szubsztantív: *mely* döntéseket kényszeríthetünk ki jogosan?

Nyilvánvalóan következik ebből valami. Hogyan kerülhetjük el, hogy olyan döntések szülessenek, amelyek nem jogosak ugyan, de kéznél vannak, s csábítóan könnyű őket meghozni? – különösen, ha a társadalom felerészének kézenfekvő érdeke, hogy rákényszerítse e döntéseket a másik félre. Ha kevés az esély rá, hogy jó döntés születik, vajon arra kell-e törekednünk, hogy *kevesebb* döntést hozzunk, sztochasztikus stratégiát követve, avégett hogy minimalizálhassuk a rosszat?

A legitim kollektív döntések skálája talán egészen szűk. Érdemes volna megfogalmazni olyan deontologikus szabályokat, amelyek a politikai hatalmat megfelelően szűk korlátok közé szorítják, még ha betartásukat állandóan veszélyeztetné is az a ki-

sertés, hogy a politikát inkább tágabb, mint szűkebb keretek között, inkább maximálisan, mint minimálisan használják.

*

Ha a nem egyhangú döntések előzetes elfogadását csak eljárási szabályok betartásához kötik, az az eljárás során születő döntések szubsztantív tartalmát illetően távolról sem semleges megoldás. Ellenkezőleg, talán mi sem játszik nagyobb szerepet a végeredményben előálló társadalmi rend kialakításában. E rend redisztributív rend lesz.

Ha szó szerint vesszük, a társadalmi döntés elégséges feltételévé emelt többségi szabály – ahogy ezt a népszuverenitás vagy a parlamenti szupremácia elméletei sugallják – a politikát háromszereplős „elosztási játékká” formálja át. E játék végsőssége abból adódik össze, amivel a játékosok kezdetben rendelkeznek. Ha a három közül kettő meg tud egyezni az összeg elosztásában háromfelé, akkor azt végre lehet hajtani. Két szereplő többségi koalíciója tehát – ha így egyeznek meg – mindenéből kiforgathatja a harmadikat. Ha aztán a kétfős koalíció már mindent elszedett a harmadiktól, rögtön szakadás fenyegeti. Akárhogy osztoztak is meg a koalíciós partnerek az összegben, a kiforgatott kisebbség a következő játszmában a többség egyik résztvevőjét kilépésre csábíthatja, új koalíciót alakíthat vele, és az előző koalíció elhagyott tagjának kárára új megosztást hozhatnak létre. A legszegényebb játékos mindig fel tud bomlasztani egy már fennálló koalíciót, mivel az egyik gazdag koalíciós tagnak mindig elég sokat ígérhet a másik gazdag tag javaiból ahhoz, hogy a kilépő tag is s ő is jól járjon. Az elhagyott tag, aki most már maga is kifosztott és szegény, a következő menetben ugyanezzel a megvesztegetési stratégiával fel tudja bomlasztani az új koalíciót. Az alkuhelyzettől függően a redisztribúció esetleg nem a gazdagtól juttat a szegénynek, hanem a gazdagtól a közepesen gazdagnak, s csak marginálisan a szegénynek is.

A játszma a végtelenségig ismétlődhet, miközben a kifosztott játékos szerepe körbe-körbe jár.

Ez azonban nem stabil végeredmény. Különböző módokon lehet stabilizálni. Ezek egyike az, ha a játékosok végül megállapodnak egymás között az egalitárius elosztásról. E megegyezés azonban éppolyan törékeny, mint bármely más elosztás, mivel az adott eljárási szabály következtében bármely két játékos megváltoztathatja a harmadik kárára. A ciklikusan bekövetkező kifosztás ismétlődő tapasztalata – ha a szuperjátzsma összege nulla vagy végeredményben negatív, mivel a ciklikus mozgásnak feltehetőleg van valamilyes negatív hasznossága – a feleket arra ösztönzi, hogy elfogadják az egalitarizmus stabilitását. A megállapodás így külső kényszer nélkül, önmagától létrejön.

Valószínűbb – és valószínűbb – nem ciklikus megoldáshoz juthatunk, ha az egyik játékos aranytojást tojó tyúk. E játékos lesz az állandó vesztes, a többiek minden egyes játszmában elszednek tőle néhány friss tojást, s csak annyit hagynak meg neki, amivel még beléphet a következő játszmába, ily módon állandósítva a redisztributív megoldást.

Az „aranytojás”-változat voltaképpen a redisztribúció pozitív elméleteinek közös magva. Az efféle elméletekben a társadalom bizonyos részei egy procedurális döntést arra használnak, hogy jövedelemhez, vagyonhoz vagy lehetőségekhez jussanak valamely másik rész költségén. Ez többféleképpen is végbemehet: az állami bevételek – az adók – növelésével; a kiadásokon, azaz a transzfereken és a népesség bizonyos osztályainak kedvező közjavakon keresztül; vagy a jogok és a privilégiumok nem költségvetési újraelosztásával; pozitív diszkriminációval s a szerződési szabadság korlátozásával, például az árak és a bérek szabályozásával; valamint e módszerek kombinációjával.

Egyes elméletek feltételezik, hogy a redisztribúciónak – bármi is a célja – a gazdagoktól a szegények felé kell haladnia; a jövedelmi kategóriákon belüli, gazdagtól gazdagnak vagy szegénytől szegénynek jutó redisztribúciót gyakran nem veszik észre. Holott a legérdekesebb eredményeket éppen a redisztribúció ezen válfajának elemzése hozta; a közösségi döntések elmélete számos ilyen érdekes eredményt produkált.

A redisztributív társadalmi rend természetébe további betekintést kapunk, ha a személyközi dimenziót kiegészítjük az idődimenzióval. A procedurális döntési szabálynak eleget tevő koalíció képes arra, hogy a jövedelmet saját érdekében a következő nemzedék valamely – talán meghatározhatatlan – szegumentumától vonja el, úgy mond, hogy nem hozza összhangba a közkiadásokat a bevételekkel. Vannak ugyan bizonyos makroökonómiai korlátai ennek, de – mint például Görögország, Olaszország, Belgium vagy az Egyesült Államok tartósan nagy költségvetési hiánya mutatja – e korlátok nem túl szűkre szabottak. Egyesek feltételezik, hogy a mikroökonomia, azaz a köznapi haszonmaximalizáló viselkedés szintén határokat szab ennek, hiszen a jelen jövedelem határhasznát egyenlővé kell tenni a jövő jövedelem jelen értékével. Ha a kormány költekezik, azzal csökkenti a tőke felhalmozódását, s ezért csökkenti a későbbi jövedelmet is. Egy bizonyos ponton tehát a tőkebefektetések hiányából következő jövő jövedelemvesztés kiegyenlíti a mai jövedelemnyereséget, amely a kormányzati szolgáltatásokból, a közjavakból, a transzferekből és az alacsonyabb adókból ered. E korlát azonban eltűnik, ha az emberek elegendő hányada feledkezik meg utódairól, illetve ha nem törődik anyagi jólétükkel. Azok az emberek, akiknek nincsenek utódaik, vagy nem törődnek velük, egy olyan koalíció építőkövei lehetnek – még ha nincsenek is többségben –, amely időközi redisztribúciót végez, mivel a koalíción belül személyközi nyereségekkel kárpótolhatják az utódaikkal törődő partnereiket cserébe saját időközi nyereségeik fejében. Ilyen esetben a költségvetési hiány akkor is fennmarad, ha a szavazók többsége – utódaira gondolva – úgy véli, hogy egy kiegyensúlyozott költségvetéssel jobban járna.

Hozhatnánk érveket amellet, hogy egy tiszta, döntéseiben tartalmilag korlátozatlan többségi demokrácia esetleg végül odáig jut, hogy minden ember jövedelmét „kiköpüli” – bizonyos redisztribúciós intézkedésekkel sokat, végső soron mindent elvon, s ugyanakkor más intézkedéssel ugyanezt a jövedelmet pénzben vagy természetben vissza is juttatja mindenkinek. Egyesek nyernek (valamicskét), mások veszítenek (valamicskét), a nyereség zöme „optikai” jellegű, illuzórikus, mivel a redisztribúció egyes juttatása koncentráltabb és szembetűnőbb formában jelenne meg, mint a költségei. A közösségi döntések elméletében bőségesen találhatunk példákat erre. Lényegében mindenki megfizet a neki jutó redisztribúciós juttatásokért, csak hogy nem mindenki veszi ezt észre.

Ezt a lehetőséget talán könnyebb elképzelnünk, mint az ellenkezőjét, azaz egy olyan társadalmat, amely – anélkül, hogy bármi is korlátozná demokratikus döntéshozó akaratát – belülről, magától fejleszt ki egyfajta politikai önmegtartózkodást, s korlátozza a redisztribúciót. Az alapvető érv itt a következő: ha az egyre radikálisabb redisztribúció egyre nagyobb szeletet hasít le a győztes koalíció számára egy apránként zsugorodó tortából, akkor a szelet egy ponton eléri maximumát, s attól kezdve csökkenni kezd, még jóval azelőtt, hogy a redisztribúció korlátlan, romboló hatású „köpüléssé” fajulna. A győztes koalíció tehát saját szejletének maximalizálása végett igyekszik visszafogni a redisztribúció mindkét formáját: azt is, amely a gazdagtól a szegény felé, s azt is, amely a gazdag és a szegény rétegen belül, a sajátos érdekcsoportok között áramlik.

Az efféle belső korlát kifejlesztése azért nehéz, mert a leírt döntést a nagyobb torta adott szelete és a kisebb torta nagyobb szelete között egymagában egyetlen egyén sem hozhatja meg. Csak egy holisztikus gyakorlati következtetés révén érhető el; a győztes koalíciónak tagjai érdekében korlátoznia kell magát. Ez az „öszetételi hiba” veszélyével jár. Látjuk, hogy a holisztikus entitásnak kollektív érdekében áll, hogy korlátozza magát. Hogyan fordíthatjuk azonban ezt le az egyének érdekeinek nyelvére, akiknek egyenként erre kellene szavazniuk? Igaz, hogy a holisztikus entitás maximalizálhatja céljait, ha korlátokat állít önmagának. De miért volna ez igaz bármely adott egyén esetében is? Az olyan globális mennyiségektől, mint a munka összgazdasági elaszticitása a jövedelemadó-kulcsokhoz képest vagy a kockázatvállalás elaszticitása a tőkenyereségekre kivetett adók mértékéhez képest, nem vezet közvetlen út az egyes egyén gyakorlati kalkulációihoz. Az egyén a saját „eszközeit” – azaz azt a politikai támogatást, amelyet egy bizonyos redisztribúciós programnak nyújthat – „céljaihoz” igazítja – nettó jövedelméhez és azokhoz a költségvetési előnyökhöz, amelyeket a redisztribúciós politikától vár, mint például a kötött árak, a különféle szabályozások és a bérek. Nehezen képzelhető el, hogy az egyén megtalálja a marginális ekvivalencia pontját, és kiegyensúlyozza a várható redisztributív nyereséget és a redisztribúcióból eredő nemzetjövedelem-veszteség ráeső részét.

A belső, hasznosságmotiválta korlát alighanem csak azután jelenik meg hirtelen – kissé a rugós krampuszra emlékeztetően –, amikor a dolgok már jóval túlhaladták a győztes koalíció számára elérhető maximumot – eltekintve persze a középső szavazótól, aki mindig megkapja a maga kárpótlását a koalíción belül. Amikor a szavazók jelentős tömege végül pálfordulást hajt végre, és a redisztribúciót és annak minden művét kezdi vádolni azért a szembetűnő kárért, amelyet a gazdasági környezetben és annak morális támasztékaiban okozott, teljes fordulat következhet be, amelynek nyoma sincs a marginalitásnak – ezt láthattuk az utóbbi években Angliában (1979), az Egyesült Államokban (1980) és Svédországban (1991). Ekkor azonban a redisztribúció már régen túlhaladt az elméleti egyensúlyi ponton. A visszakozási kísérlet, az állami szféra és a közkiadások arányának „visszagöngyöltése” közismerten komoly problémákkal jár, s közismertek azok az okok is, amelyek következtében gyorsan újraalakulnak a redisztribúciós szövetségek, és minden kezdődik előlről. A végeredmény feltehetőleg egy olyan tartós történelmi mintázat, amelyben az egyre bonyolultabb, egyre áttekinthetlenebb redisztribúciós időszakok áramlását kinzóan fájdalmas konzervatív periódusok szakítják meg.

Ha egy tisztán procedurális társadalmi döntési szabályt fogadunk el, azzal belekóstolunk a tudás fájának gyümölcsébe. Olyan végzetes tudás ez, amelyet nem lehet többé elfelejteni. E tudás felhasználása a társadalom egyik részének (a „többségnek”) a bűne, amely így könnyedén, olcsón és úgy kényszerítheti rá céljait a másik részre (a „kisebbségre”), hogy nem kell számolnia a visszahatás kockázatával rövidke e világi tartózkodása folyamán. Az ellenállás a „közakarattal” szemben – erőszakos ellenállásról nem is beszélve – ugyanis nem fér össze a megfelelő eljárás révén megszületett eredmény előzetes elfogadásával.

Igy már könnyű meghozni a társadalmi döntéseket, az olyan döntéseket, amelyek az egyet nem értő kisebbséget is kötelezik. A bocsánatos bűnhöz hasonlóan ez sem igen okoz lelki furdalást. Kényszeres szokássá is válhat. Mert a kéznél lévő döntési szabály – a tiltott gyümölcs – önmagában is állandó kísértés. Arra ösztönzi a társadalmat,

hogy két lényegében egyforma részre hasadjon, amelyek közül az egyik lesz a győztes koalíció. Ha a koalíció létrejön, az neki igen előnyös elosztási következményekkel jár. Ezek messze meghaladnak mindent, ami a predemokratikus „társadalmi döntés” idején elképzelhető volt. A feudális harcok, a főúri hatalom kijátszása a királyi hatalommal szemben, a városi ligák és a helyi földesurak viszályai, az egyház és az állam rivalizálására az investitúrajövedelmekért vagy a földbirtokosok és a kereskedők közti érdekkonfliktusok csak karcolásokat tudtak ejteni a tulajdon és a jövedelem elosztásán. Csak a társadalom legfelsőbb rétegeiben volt erős a hatásuk; a középső és az alsó rétegek jórészt megtarthatták a nekik jutó részt, igaz, hogy csak azért, mert – közel a létminimumhoz – túl keveset nyújthattak a redistribúció potenciális áldozataként, ahhoz pedig nem volt elég hatalmuk, hogy a potenciális győztesek közé kerüljenek. Az egy ember – egy szavazat elve ezt természetesen mind felforgatta.

A demokráciában a győztes koalíciónak jogában áll, hogy a társadalom egésze számára meghatározza, mi számít közjóknak. Mivel viszonylag könnyen igénybe veheti a kollektív döntési szabályt, egyre-másra öntheti törvénybe a holisztikus célokat, miközben az ezekből eredő terheket – bizonyos mértékben legalábbis – átháríthatja a vesztes koalícióra.

A döntési szabály működtetését felvértezi a bírálatokkal szemben az a tény, hogy automatikusan olyan holisztikus értékekkel asszociálódik, amelyeket kevesen mernek (keveseknek „van pofájuk”?) nyíltan elutasítani. A redistribúciót mindig – noha nem mindig pontosan – az egyenlőség, a társadalmi igazságosság, az együttérzés, a „törődés” és a szolidaritás szolgálatával azonosítják, s néha még olyan gyakorlatias megfontolásokkal is, mint a társadalmi stabilitás növelése, a kevésbé előnyös helyzetben lévők rábírása arra, hogy eltűnjék a rendszert és így tovább. Ezen értékek „objektív” funkciója – mint a marxisták szokták volt mondani – azoknak a demokratikus döntéseknek a legitimálása, melyeknek – mivel éppen azokat a tulajdonjogokat sértik, amelyek védelmében a társadalmi rend létrejött – igen nagy szükségük van a legitimációra. Ebben az értelemben par excellence demokratikus értékek; a demokratikus végeredményt erkölcsi dimenziókba emelik. Csakhogy az egyenlőség és a társadalmi igazságosság – hogy a többről ne is beszéljünk – elkerülhetetlenül megbukik a „javítás” Pareto-féle próbáján, mivel megvalósításuk során egyes emberek érdekét fel kell áldozni mások érdekében. Bármilyen legyen is az érdemük, „liberális értékeknek” nevezni őket meglehetősen furcsa szóhasználat.

Az efféle megfontolások fényében az újabb hegelianus spekulációk a „liberális demokráciáról” mint a „történelem végéről” ugyancsak ostobaságnak tűnnek. Csak az a feltűnő érdeklődés ostobább náluk, amellyel kitüntetik. Mindenesetre ha olyan világot akar ez jelenteni, ahol mindenki feltételezheti, hogy mindenki más előzetes beleegyezését adja a demokratikus döntésekhez, akkor e világ bizonyosan nem a történelem végső nyugvóhelye. Rendkívül termékenyen és vég nélkül termeli és „termeli újra” az elosztási konfliktusokat, hiszen a tulajdonjog ilyen viszonyok közt „adott”. Állandóan „játékban” van, a demokratikus politika tétjeként, amely a közérdekre, a közjóra vagy a többség akaratára hivatkozva újraalakíthatja. Kétségtelen, hogy mindez erőszak nélkül történik. De a történelmi változások során nem minden mozgás szükségképpen erőszakos. E mozgás talán még lázasabb, még bizonytalanabb, ha egy közmegegyezéses, teljhatalmú döntési szabály megóvja az erőszakos változások kockázatától és költségeitől.